

УДК 351.72

З. В. Гбуф,
к. н. держ. упр., докторант,
Національна академія державного управління при Президентові України, м. Київ, Україна

ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ДЕРЖАВИ

Z. Hbur,
PhD (public administration science), doctoral student,
National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

TOOLS OF STATE ECONOMIC SECURITY GOVERNMENT

У статті охарактеризовано ключові інструменти державного управління економічною безпекою держави. Встановлено, що забезпечення дієвого державного управління економічною безпекою належить до компетенції суб'єктів управління. В сукупність інструментів державного управління економічною безпекою входять методи, в складі яких перебувають засоби, способи та прийоми, принципи, а також форми і функції. Запропоновано основні заходи забезпечення державного управління економічною безпекою в Україні, серед яких: забезпечення прийняттого рівня інфляції (до 10%) та збереження низькоінфляційного середовища; збереження валютно-курсової стабільності, припинення панічних очікувань та валютних спекуляцій; підвищення стійкості банківської системи та активізація кредитування; стабілізація українського фінансового ринку та протидія депресивним тенденціям.

The article keys are described the instruments of state administration of the country's economic security. It was established that ensuring effective state management of economic security belongs to the competence of the subjects of management. In the set of instruments of public administration economic security includes methods, which include tools, methods and techniques, principles, as well as forms and functions. The main measures to ensure the state management of economic security in Ukraine are proposed, among them: ensuring an acceptable level of inflation (up to 10%) and preserving the low-inflationary environment; maintaining exchange rate stability, ending panic expectations and currency speculation; increasing the stability of the banking system and activating lending; stabilization of the Ukrainian financial market and counteracting depressive trends.

*Ключові слова: важелі, економічна безпека, інструменти, методи, принципи, форми, функції.
Key words: levers, economic security, tools, methods, principles, forms, functions.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Питання, безпосередньо пов'язані з забезпеченням економічної безпеки, посідають одне із перших місць серед національних проблем будь-якої держави. Вирішення зазначених питань безпосередньо залежить від існуючих в активі країни спеціальних за-

собів, ресурсів, високого рівня правового та наукового супроводу діяльності з організації та забезпечення економічної безпеки, які можна назвати інструментами. Значне підвищення в Україні уваги до економічної безпеки як одного з напрямів розвитку держави в сучасних умовах, призвело до численних спроб наукового осмислення і трактування цього поняття, що зумовлює актуальність теми цього дослідження.

ОСТАННІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПУБЛІКАЦІЇ, НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

З'ясуванню особливостей державного управління економічною безпекою держави присвячували свої праці такі науковці, як Бесчастний А., Власюк О., Евса О., Майстро С., Мельник А., Проскура В. та інші. Проте станом на сьогодні не існує комплексного дослідження щодо інструментів державного управління економічною безпекою держави, що зумовило вибір теми наукової статті.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті — з'ясувати інструменти державного управління економічною безпекою держави.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Забезпечення економічної безпеки є винятковою прерогативою держави, але не якого-небудь одного державного відомства або служби, вона повинна підтримуватися усією системою державних органів (причому всіх рівнів), всіма ланками та структурами економіки. У практичному плані забезпечення економічної безпеки країни — створення деякої системи її самозбереження, яка автоматично приводила б в рух її захисні механізми щодо віддзеркалення тієї або іншої загрози. Визначальна роль в цьому належить державі, оскільки держава повинна виконувати функції оборони країни від зовнішньої небезпеки та дій підірваних елементів всередині країни, гарантує захист життя та власності громадян, забезпечує дотримання усіма громадянами загальноприйнятих правил гри як в економічному, так і в соціальному та політичному житті суспільства. Іншими словами, держава створює та захищає саму інфраструктуру системи забезпечення національної економічної безпеки, виробничо-економічної системи, саме місце існування та функціонування економічних агентів [2].

Заслужовують на увагу сучасні підходи до визначення сутності економічної безпеки. Перший підхід трактує економічну безпеку як невід'ємну частину національної безпеки, тобто це "...захищення життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави в економічній сфері від внутрішніх і зовнішніх загроз". Другий підхід розкриває сутність економічної безпеки як "стан економіки", тобто економічна безпека — це стан економіки й інститутів влади, при якому забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціальна спрямованість політики, достатній оборонний потенціал навіть при несприятливих умовах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів. Третій підхід до визначення сутності економічної безпеки трактує економічну безпеку як сполучення або сукупність умов і факторів, що забезпечують певний необхідний рівень економічного розвитку країни. Четвертий підхід передбачає визначення економічної безпеки як "...якісного стану сукупності основних факторів суспільного виробництва в сполученні зі здатністю держави забезпечити їх ефективно захищене використання в національних інтересах і здійсню-

вати економічну стратегію, адекватну викликам його мінливого економічного простору, з метою досягнення стабільного, стійкого розвитку та самовдосконалення всього суспільства" [5].

Під економічною безпекою держави розуміється комплекс економічних, геополітичних, екологічних, правових та інших умов, що забезпечують [11]:

— передумови для виживання в умовах кризи і майбутнього розвитку;

— захист життєво важливих інтересів країни щодо її ресурсного потенціалу, збалансованості і динаміки розвитку та зростання;

— створення внутрішнього імунітету і зовнішньої захищеності від дестабілізуючих дій;

— конкурентоспроможність країни на світових ринках і стійкість її фінансового стану;

— гідні умови життя і сталий розвиток людини.

Забезпечення дієвого державного управління економічною безпекою належить до компетенції суб'єктів управління.

Основними суб'єктами забезпечення економічної безпеки держави, які в межах своєї компетенції захищають інтереси особистості, суспільства та держави в економічній сфері, є:

— держава та її інститути (функціональні і галузеві міністерства, відомства, податкові та митні служби, біржі, фонди і страхові компанії);

— органи місцевого самоврядування;

— підприємства, установи та інші господарські організації як державного, так і приватного сектора економіки;

— виробники, продавці продукції та вітчизняні споживачі [4, с. 8—9].

О. Власюк також підкреслює, що зростаюча значимість публічних економічних інтересів сьогодні значно розширює сферу суб'єктності економічної системи. Вчений зазначає, що внаслідок мінливих соціально-економічних та юридичних обставин суб'єктами усвідомлення і забезпечення економічної безпеки держави поряд із "класичними" власниками (приватними роботодавцями і державою) стають і менеджери-управлінці, власники акцій та інші суб'єкти власності, зокрема муніципального та регіонального рівнів [4, с. 17].

На нашу думку, інструмент державного управління економічною безпекою — це засоби державного управління за допомогою яких відбувається забезпечення економічної безпеки.

Існують дві підгрупи інструментів державного управління економічною безпекою: універсальні і локальні. Під універсальними інструментами управління економічною безпекою розуміють існуючі, закріплені в правових актах норми і правила управлінської діяльності та ті, що мають форму законів, статутів, інструкцій, обмежень тощо. Під локальними інструментами державного управління економічною безпекою розуміють ті, що носять приватний характер, підкріплюючи виконання більш значущого управлінського рішення, і можуть мати форму постанов, наказів, розпоряджень, угод, контрактів, нарад тощо.

На нашу думку, в сукупність інструментів державного управління економічною безпекою входять мето-

ди, в складі яких перебувають засоби, способи та прийоми, принципи, а також форми і функції.

Розглянемо їх детальніше. Розпочнемо з методів державного управління економічною безпекою, які походять з методів державного управління економікою

На основі напрацювань економічної думки провідних науковців можна узагальнити, що під методами державного управління економікою слід розуміти способи і форми впливу держави на суб'єктів господарської діяльності з метою створення і забезпечення належних умов їх ефективного функціонування відповідно до основних засад та стратегічних орієнтирів національної економічної політики. Методи державного управління економікою прийнято класифікувати на наступні види, залежно від ознак їх групування:

1) за формами впливу на суб'єктів ринку: прямі (безпосереднє втручання держави в економічні процеси та економічну діяльність суб'єктів і передбачає здійснення заходів із застосуванням інструментів адміністративного регулювання та використання бюджету в частині державних асигнувань) та опосередковані (вплив держави на економічні інтереси суб'єктів ринкової економіки за допомогою інструментів фінансової цінової, інноваційно-інвестиційної, зовнішньоекономічної та іншої політики);

2) за способом реалізації: адміністративні (забезпечуються державою через систему інструментів адміністративного регулювання і передбачають такі механізми, як квотування, лімітування, ліцензування, нормування, стандартизацію, державні замовлення); економічні (методи фінансово-бюджетного, грошово-кредитного, цінового та валютного регулювання, які використовуються державою задля створення такого економічного середовища, яке б стимулювало суб'єктів ринку здійснювати господарську діяльність згідно своєї основної мети у поєднанні із основними напрямками соціально-економічного розвитку); правові (діяльність держави щодо створення нормативно-правового простору функціонування суб'єктів ринку через прийняття відповідних законодавчих та нормативних актів, передбачаючи механізми їх реалізації та контролю за виконанням) [7].

Ефективність регуляторних засад державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки визначається такими чинниками:

- дієвість та результативність законодавчого та нормативно-правового регулювання;
- ефективність розпорядчих документів, які конкретизують норми та основні положення законів, підзаконних актів, указів, інструкцій, постанов тощо;
- зрозумілість, однозначне тлумачення та незмінність законодавчого регулювання для суб'єктів виконавчої, законодавчої влади та для суб'єктів господарської діяльності.

У сучасних умовах реалізація державно-управлінських рішень, застосування методів державного управління економічною безпекою здійснюється за допомогою форм державного управління, які у цій галузі набувають особливого змісту, оскільки стосуються забезпечення економічної безпеки не тільки країни, а й національної економіки.

Трактуючи форму державного управління економічною безпекою, визначаємо її як дію чи діяльність органу влади у галузі управління економічною безпекою в межах його управлінської компетенції, яка виражається діями конкретних посадових осіб, що наділені управлінськими повноваженнями, є зовнішнім вираженням змісту управлінської діяльності і виражається юридичним та неюридичним (матеріально-технічним та організаційним) змістом, та слугує для досягнення цілей та мети управлінської діяльності — забезпечення національних економічних інтересів. Сьогодні більшість дослідників одностайно виділяє правову та не правову форму державного управління економічною безпекою.

І усі основні класифікації здійснюються на основі розподілу форм управління економічною безпекою на правові та не правові.

Наприклад, способом реалізації методів управління економічною безпекою виділяють такі форми [1, с. 89]:

- видання нормативних актів управління (встановлення норм права, адміністративна правотворчість);
- видання ненормативних актів управління (застосування норм права, видання індивідуальних актів управління, актів застосування норм права, адміністративне розпорядництво);
- укладання адміністративних договорів;
- здійснення реєстраційних та інших юридично значущих дій;
- впровадження організаційних дій;
- виконання матеріально-технічних операцій.

Основні функції державного управління економічною безпекою наступні: цільова; стимулююча; нормативна (регламентаційна); коригуюча; соціальна; безпосереднє управління неринковим сектором економіки; контролююча.

Зміст основних функцій державного управління економічною безпекою визначається відповідно також і до пріоритетів, які служать реалізації основної цілі — забезпечення економічної безпеки, до них відносяться [6]:

- а) забезпечення реалізації економічних прав і свобод господарюючих суб'єктів;
- б) державний контроль за дотриманням "правил гри" між суб'єктами ринкових відносин, забезпечення вільної конкуренції, недопущення протиправних дій у даній сфері;
- в) забезпечення конкурентного середовища за допомогою державної антимонопольної політики.

Загалом для забезпечення необхідного рівня наукової обґрунтованості індикативний аналіз спирається на наступні принципи [11]:

- комплексності підходу, що вимагає аналізу усіх сторін об'єкта дослідження — територіальної, галузевої, технологічної, соціальної та іншої;
- ієрархічності територіально-виробничих структур з урахуванням як внутрішніх взаємозв'язків і взаємозалежностей, так і зовнішніх факторів, з позицій вивчення об'єкта дослідження як елемента економічного простору вищого рівня;
- варіантності (альтернативності), що передбачає виявлення і обґрунтування можливих варіантів (сценаріїв) виходу з кризової ситуації, а також розрахунку траєкторій соціально-економічного розвитку в постстабілізаційний період;

Таблиця 1. Заходи забезпечення державного управління економічною безпекою в Україні

№ з/п	Завдання державного управління	Заходи державного управління
1	Забезпечення прийняттого рівня інфляції (до 10%) та збереження низькоінфляційного середовища	Запобігання різким валютно-курсовим коливанням
		Зниження процентних ставок як складової витрат на виробництво продукції та надання послуг
		Використання практики держзамовлення та формування державних резервів з метою впливу на ринкову кон'юнктуру
		Заохочення конкуренції у сфері роздрібної торгівлі та недопущення монополізації роздрібних ринків
		Здійснення прозорості та контрольованої тарифної політики
2	Збереження валютно-курсової стабільності, припинення панічних очікувань та валютних спекуляцій	Стимулювання видів економічної діяльності, пов'язаних з імпортозаміщенням та енергозбереженням
		Підвищення прозорості процесу курсоутворення завдяки регулярному оприлюдненню середньострокового плану дій НБУ у сфері валютної політики та звітування про його ефективність
		Диверсифікація складу міжнародних резервів НБУ
		Удосконалення важелів нейтралізації спекулятивних настроїв на готівковому валютному ринку
		Подальший розвиток й впровадження в обіг інструментів страхування валютних ризиків
3	Підвищення стійкості банківської системи та активізація кредитування	Концентрація зусиль на зниженні доларизації грошового обігу та збільшенні частки безготівкових розрахунків
		Розвиток інструментів рефінансування та управління ліквідністю банківської системи на основі зміцнення ринкових засад функціонування міжбанківського кредитного ринку
		Визначення стратегії діяльності державних фінансових установ і організацій, у формуванні капіталу яких взяла участь держава
		Підвищення прозорості діяльності банківської системи (розвиток кредитних бюро, рейтингових агенцій та запровадження вимоги щодо обов'язкового рейтингування тощо)
		Усунення накопичених дисбалансів банківських активів і пасивів (термінових і валютних), вирішення проблеми «поганих» активів
		Диверсифікація внутрішньої ресурсної бази банків
		Законодавче врегулювання колекторської діяльності
4	Стабілізація українського фінансового ринку та протидія депресивним тенденціям	Створення єдиної державної інформаційної системи зі збору, накопичення та оброблення даних щодо кредитної історії позичальників (Державного реєстру кредитних історій) для зниження ризиків процесу кредитування
		Зниження регулятивних витрат і сприяння розвитку конкурентних засад фінансового ринку
		Стимулювання процесів капіталізації та консолідації
		Розширення внутрішнього попиту на довгострокові інвестиційні фінансові інструменти, насамперед за рахунок залучення до обігу заощаджень населення (у спосіб випуску акцій, корпоративних облігацій, розвитку механізмів страхування та гарантування тощо)
		Створення механізмів протидії спекулятивному впливу внаслідок припливу коштів нерезидентів
		Спрямування систем розкриття інформації та регулювання на виявлення та мінімізацію ризиків, властивих позабіржовим фінансовим продуктам і сегментам ринку
Формування нормативно-законодавчої бази для виявлення, кваліфікації та запобігання неліцензованій діяльності на фінансовому ринку («фінансові піраміди», безліцензійні керуючі компанії та брокери та ін.)		

Джерело: складено автором на основі [9; 8].

— пріоритету економічної безпеки як одного з найважливіших елементів якості життя і соціального прогресу, тобто пріоритетності вирішення завдань і здійснення заходів, спрямованих на збереження здоров'я і життя людини, підтримки нормальних умов її існування;

— прийняттого ризику, тобто виявлення і реалізації доступних заходів, спрямованих на захист людини в ринковому середовищі і недопущення подолання порогових ситуацій;

— сумарності технічної, енергетичної та соціальної складових економічної безпеки і безумовного пріоритету останньої;

— компромісу між поколіннями з урахуванням довгострокових наслідків подолання кризових ситуацій.

У контексті даного дослідження варто навести приклади інструментів забезпечення економічної безпеки [3, с. 71]:

1. Інституційні — оптимізація системи державних органів; посилення повноважень органів влади з регулювання, адміністрування і контролю господарської діяльності; унормування порядку і послідовності запровадження системи електронного урядування; удосконалення системи інституційного забезпечення розвитку державно-приватного партнерства; інституалізація соціальної відповідальності та підтримки критичних сфер життєзабезпечення.

2. Організаційні — активізація управлінських функцій влади з підготовки та пошуку джерел інвестування соціально-економічного розвитку; започаткування практики формування фондів пільгового кредитування та фінансування пріоритетних для економіки інвестиційних проектів; планування та розвиток інфраструктури інноваційної, освітньої та науково-дослідної діяльності з метою інтелектуалізації економіки; покращення якості політики гарантування соціальної безпеки.

3. Економічні — розширення та модернізація територіальної інфраструктури; інвестування коштів у розвиток базових і пріоритетних для економіки видів діяльності; формування та розвиток міжрегіональних, міжсекторальних і міжгалузевих локальних інтегрованих виробничих систем; активізація підприємницької діяльності у сфері малого та середнього бізнесу; підвищення ефективності використання науково-технологічного та інтелектуально-кадрового потенціалу шляхом розвитку венчурного бізнесу.

Є такі заходи забезпечення державного управління економічною безпекою в Україні:

- забезпечення прийняттого рівня інфляції (до 10%) та збереження низькоінфляційного середовища;
- збереження валютно-курсової стабільності, припинення панічних очікувань та валютних спекуляцій;
- підвищення стійкості банківської системи та активізація кредитування;

— стабілізація українського фінансового ринку та протидія депресивним тенденціям (табл. 1).

В умовах сучасної фінансово-економічної кризи в Україні намагання стимулювання економічної активності за рахунок зниження загального рівня оподаткування є малопродуктивними, що створюватиме додаткове напруження в контексті наповнення дохідної частини Державного бюджету. Однак і збільшення загального рівня оподаткування, яке відбувається, не сприяє виходу економіки на траєкторію сталого розвитку та не сприяє поштовху економічних процесів. Тому доцільним видається посилення уваги відповідних органів державного управління до спрямування акумульованих у Державному бюджеті України коштів на цілі переважно економічного розвитку та забезпечення фінансової його складової, проведення дієвих економічних та адміністративних реформ, пов'язаних з детінізацією економіки та боротьбою з корупцією на всіх рівнях.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки. По-перше, сукупність інструментів державного управління економічною безпекою входять методи, в складі яких перебувають засоби, способи та прийоми, принципи, а також форми і функції. По-друге, серед основних заходів забезпечення державного управління економічною безпекою в Україні такі: забезпечення прийняттого рівня інфляції (до 10%) та збереження низької інфляційного середовища; збереження валютно-курсової стабільності, припинення панічних очікувань та валютних спекуляцій; підвищення стійкості банківської системи та активізація кредитування; стабілізація українського фінансового ринку та протидія депресивним тенденціям.

Література:

1. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс: (підручник) / [за заг. ред. академіка НАПрН О.М. Бандурки]. — Х.: Золота миля, 2011. — 584 с.
2. Бесчастний А.В. Регулювання національної економічної безпеки в системі ринкової економіки / А.В. Бесчастний // Економіка та держава. — 2009. — № 3. — С. 85—87.
3. Білик Р.П. Механізми та інструменти забезпечення економічної безпеки регіонів України в процесі децентралізації / Р.П. Білик // Бізнес Інформ. — 2015. — № 9. — С. 67—72.
4. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О.С. Власюк. — К., 2008.
5. Евса О. Что скрывает экономическая безопасность? [Електронний ресурс] / О. Евса. — Режим доступу: http://www.psj.ru/saver_people/detail.php?ID=66766
6. Майстро С.В. Напряги вдосконалення механізму державного управління фінансово-економічною безпекою України в сучасних умовах / С.В. Майстро // Актуальні проблеми державного управління. — 2015. — № 1. — С. 95—101.
7. Мельник А. Ф. Національна економіка: навч. посібник / А.Ф. Мельник, А.Ю. Васіна, Т.Л. Желюк,

Т.М. Попович; за ред. А.Ф. Мельник. — К.: Знання, 2011. — 463 с.

8. Перспективи економіки України в умовах глобальної макроекономічної нестабільності. — К.: НІСД, 2012. — 43 с.
9. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. — К.: НІСД, 2013. — 576 с.
10. Програма економічних реформ на 2010—2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава": Програма Президента України від 02 червня 2010 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://president.gov.ua>
11. Проскура В.Ф. Формування засад забезпечення економічної безпеки на рівні держави, регіону, підприємства / В.Ф. Проскура, С.А. Жуков // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія економічна. — 2011. — Вип. 2. — С. 299—307.

References:

1. Bandurka, O.M. (2011), Administrative Law of Ukraine. General part Academic course. Zolota mylya, Harkiv, Ukraine.
2. Beschastnyj, A. V. (2009), "Regulation of national economic security in the market economy", *Ekonomika ta derzhava*. vol. 3, pp. 85—87.
3. Bilyk, R. R. (2015), "Mechanisms and tools for ensuring the economic security of Ukraine's regions in the process of decentralization", *Biznes Inform*, vol. 9, pp. 67—72.
4. Vlasyuk, O.S. (2008), The theory and practice of economic security in the system of science of economics, *Ky'yiv*.
5. Evsa, O. "What hides economic security?" available at: http://www.psj.ru/saver_people/detail.php?ID=66766
6. Majstro, S. V. (2015), "Directions of improvement of the mechanism of state management of financial and economic security of Ukraine in modern conditions", *Aktual'ni problemy' derzhavnogo upravlinnya*, vol.1, pp. 95—101.
7. Mel'nyk, A. F. Vasina, A. Yu. Zhelyuk, T. L. Popovy'ch, T. M. (2011), *National Economy: Teach. Manual*, Znannya, Ky'yiv, Ukraine.
8. Prospects of the Ukrainian economy in the conditions of global macroeconomic instability, *NISD*, Ky'yiv, Ukraine.
9. About the internal and external situation of Ukraine in 2013 (2013), *Annual Address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine*, NISD, Ky'yiv, Ukraine.
10. Program of Economic Reforms for 2010—2014 "Prosperous Society, Competitive Economy, Efficient State": Program of the President of Ukraine dated 02 June 2010, available at: <http://president.gov.ua>.
11. Proskura, V. F. (2011), "Formation of the principles of ensuring economic security at the state, region, enterprise level" *Naukovy'j visnyk L'vivs'kogo derzhavnogo universy'tetu vnutrishnix sprav. seriya ekonomichna*, vol. 2, pp. 299—307.

Стаття надійшла до редакції 16.12.2017 р.